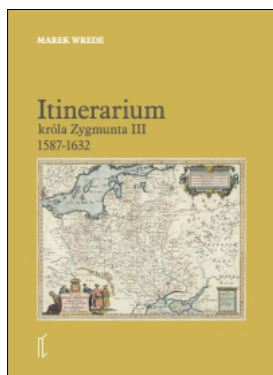

Marek Wrede: *Itinerarium Zygmunta III 1587–1632*, Semper, Warszawa 2019, ss. 388

Marek Wrede był wieloletnim pracownikiem Ośrodka Badań Historycznych Zamku Królewskiego w Warszawie. Prezentowana praca jest drugim itinerarium przygotowanym przez Autora, pierwsze poświęcone zostało mobilności króla Stefana Batorego¹. Obie pozycje wpisują się w kanon badań nad przemieszczaniem się władców w dawnej Polsce. Książka składa się ze wstępu, bibliografii, itinerarium, wizualizacji graficznych itinerariów oraz indeksu geograficznego. Zastosowany podział jest przejrzysty, co znacznie ułatwia korzystanie czytelnikowi.

Konstrukcja pracy nawiązuje do rozwiązań wypracowanych przy itinerariach jagiellońskich², jednak należy przypomnieć uwagę Autora, że wczesnonowożytne itineraria z uwagi na skokowy wzrost liczby dostępnych źródeł nie powinny pełnić funkcji repertoriów dokumentów królewskich, tylko stanowić narzędzie do wielowymiarowego badania miejsca, czasu i okoliczności podróży i pobytów władcy

¹ M. Wrede, *Itinerarium króla Stefana Batorego 1576–1586*, Warszawa 2010.

² A. Gąsiorowski, *Itinerarium króla Władysława Jagiełły 1386–1434*, Warszawa 1972; G. Rutkowska, *Itinerarium króla Kazimierza Jagiellończyka 1440–1492*, Warszawa 2014; K. Pietkiewicz, *Itinerarium króla Aleksandra Jagiellończyka 1492–1506*, Warszawa 2016; A. Gąsiorowski, G. Rutkowska, *Itinerarium króla Władysława Jagiełły 1386–1434*, Warszawa 2015; S.A. Sroka, W. Zawitkowska, *Itinerarium króla Władysława III 1434–1444*, Warszawa 2017.

(s. 9–10). W parze ze wzrostem liczby źródeł idą braki w zasobach archiwalnych. Najdotkliwszą luką, zdaniem Autora, są braki w Archiwum Skarbu Koronnego. Szczęśliwie zrekompenrowano je szeroką kwerendą źródłową (s. 10–11), dzięki czemu udało się uniknąć dużych luk w podróżach Zygmunta III. W rezultacie Wrede szczegółowo odtworzył mobilność władcy, dzieląc ją na dwa główne okresy: 1587–1609, 1613–1632 (s. 19). Analiza potwierdziła wcześniej już stawiane tezy o faktycznej stołeczności Krakowa do końca pierwszej dekady XVII w. oraz jej utraty na rzecz Warszawy po 1609 r. Interesująca jest też uwaga o marginalizacji miast litewskich, Wilna i Grodna.

We wstępie wyodrębnione zostały najczęstsze trasy, z podziałem na te systemowe oraz o charakterze bardziej prywatnym, np. pielgrzymki czy wyjazdy do rezydencji letnich w Łobzowie i Ujazdowie. Poza podróżami lądowymi omówione zostały podróże wodne (s. 20–44).

Od strony wizualnej wydawane itinerarium skonstruowano w oparciu o schemat wypracowany przez Aleksandra Gąsiorowskiego, z podziałem na strefę górną oraz dolną – przypisy (s. 13). Dzięki temu czytelnik otrzymuje przejrzysty, chronologiczny spis etapów podróży, opatrzonego informacjami o miejscu, czasie oraz najważniejszych źródłach referujących dane wydarzenie. Itinerarium skonstruowane w ten sposób jest proste, użyteczne oraz podobne do rozwiązań zastosowanych w innych tego typu wydawnictwach.

W odpowiedzi na potrzebę prezentacji graficznej, sporządzone zostały *itineraria picta*, na które składają się wykres z kalendarium i względnym czasem pobytów Zygmunta III oraz czternaście map wizualizujących podróże króla. Wykres przedstawia

długość i częstotliwość królewskich pobytów. Wyodrębnione kolorami miasta: Warszawa, Kraków, Wilno i Grodno pokazują, jak na początku XVII w. stołeczność „przewędrowała” między Krakowem a Warszawą. Mapy ilustrujące przemieszczanie się władcy zostały podzielone na rejsy, podróże po Rzeczypospolitej i podróże zagraniczne, spływy rzekami, wyprawy wojskowe, podróże sejmowe i przemarsze zbrojne. Wyznaczone trasy zostały sklasyfikowane według częstotliwości przejazdów: dzięki odpowiednio grubszym i cieńszym liniom widzimy, które dystanse były powszednie, a które okazjonalne oraz jak zmieniała się dynamika mobilności Zygmunta III. Graficzne itineraria są niewątpliwie dużym atutem pracy, jednak w dalszym ciągu nie dają tych samych możliwości, jakie niesie ze sobą przestrzenna analiza danych.

Przypisy dolne odnoszą się do miejsc oraz sporadycznie do dat, drobniawo omawiają zanotowane wydarzenia. Autor podaje tu czytelnikowi informacje geograficzne, historyczne, historyczno-artystyczne, najważniejsze odniesienia kulturowe. W omówienia te zrecenzję wpleciono liczne cytaty źródłowe odnoszące się do konkretnych wydarzeń, np. passusy z korespondencji opisujące aktualne okoliczności podróży królewskich, opisy pomieszczeń, postaci, pogody. Bogate przypisy stanowią niezwykle cenne i ważne studium. Niestety, taka forma podawcza nie jest najbardziej przyjaznym użytkownikowi rozwiązaniem. Wielka szkoda, że praca nie posiada indeksu osobowego, który moim zdaniem jeszcze bardziej ułatwiłby korzystanie z zawartych w opracowaniu informacji.

Należy jasno podkreślić, że tak szczegółowe przypisy są potrzebne i są bogatym zbiorem informacji dla badaczy. Rodzi się jednak pytanie, czy itineraria obecnie – biorąc pod uwagę istniejące możliwości techniczne – powinny być prezentowane tylko w formie książki. Autor przewiduje, że „zapewne w niedalekiej przyszłości,

dzięki narzędziom elektronicznym metoda [prezentacja kartograficzna – M.J.] zostanie wykorzystana do znacznie bardziej zaawansowanej, wielokryterijnej i interaktywnej komputerowej prezentacji czasoprzestrzennych realiów panowań kolejnych władców” (s. 346). Wydaje się, że nie jest to już jednak kwestia przyszłości, a teraźniejszości, począwszy od rozwiązań wykorzystywanych w Zakładzie Atlasu Historycznego IH PAN, a skończywszy na projektach realizowanych na Uniwersytecie Stanforda, gdzie w zaawansowanej formie obok opracowań (np. itinerariów) tworzy się narzędzia ułatwiające przestrzenną analizę danych³. Jasne jest, że praca nad funkcjonowaniem interaktywnego itinerarium dostępnego online nie może spoczywać na barkach jednego badacza. To zadanie dla zespołu historyków, geografów, historyków sztuki oraz informatyków, którzy razem byliby w stanie unieść ciężar administrowania ogromnym zasobem informacji oraz korelowaniem go z innymi dużymi krajowymi oraz zagranicznymi projektami.

Podsumowując jednak samą publikację, Marek Wrede, odpowiadając na pytanie „gdzie jest król, kiedy nie ma go w Zamku?”, zebrał oraz wydał ogromny materiał źródłowy, który udostępniony został czytelnikom w formie spisów, wykresu oraz kolorowych map. Książka stanowi solidne opracowanie mobilności Zygmunta III, które jednocześnie znakomicie uzupełnia badania nad funkcjonowaniem władzy monarszej w dawnej Rzeczypospolitej przełomu XVI i XVII w. *Itinerarium króla Zygmunta III* jest wartościowym zbiorem wiedzy na temat mobilności tego władcy, które powinno służyć za punkt wyjścia dla badaczy chcących podjąć wyzwanie spójnego opracowania cyfrowych itinerariów królewskich. ■

Magdalena Jakubowska
(Warszawa)

³ Stanford Center for Spatial and Textual Analysis, więcej: <https://cesta.stanford.edu/projects-labs>.